

Näkövammaisuus ja autismikirjon häiriöt

Duodecim-lehden numerossa 14/2012 Irma Moilanen ym. esittivät kattavan yhteenvedon autismikirjon häiriöistä ja niiden varhaisesta diagnosoinnista. Yhtä erotusdiagnostista piirrettä jäin kaipaamaan: näkövammaisuutta.

Olen vuosia tutkinut pääasiassa monivammaisia sokeita tai heikkonäköisiä lapsia. Heidän joukossaan on usein erikäisiä lapsia, joilla on autistisia piirteitä. Yhteistä autistisille ja vaikeasti heikkonäköisille lapsille ovat seuraavat piirteet:

Puuttuva katsekontakti ja ohi katsominen. Heikkonäköisillä vauvoilla ja lapsilla puuttuvan katsekontaktin syynä on usein kuvan epätarkkuus. Vauva tai lapsi ei näe kasvojen piirteitä, edes silmiä, kunnolla eikä siksi katso silmiin. Ohi katsominen taas johtuu tavallisesti näkökentän keskellä olevasta skotoomasta, jolloin kuva on vähän parempi keskeisen kentän vieressä. Mikäli vauvan silmät ovat rakenteeltaan normaalit, taittovirhettä ei aina mitata silmälääkärin konsultaatiossa. Jos mitataankin, osa silmälääkäreistä ei määrää pikuvauvoille silmälaseja. Tämä käsitys hoidosta esiintyy useissa maissa.

Jaettu tarkkaavuus. Jos vauva ei näe silmiä ja niiden liikkeitä hyvin, hän ei havaitse katseen suunnan muutoksia eikä siksi

tule tietoisiksi vanhempien yrityksistä saada vauva kiinnostumaan yhteisistä asioista.

Puuttuva sosiaalinen hymy ja heikko vastavuoroisuus kommunikaatiossa. Kasvojen ilmeet ovat hentoja, nopeasti liikkuvia varjoja kasvoilla. Jos kontrastiherkkyys on huono taittovirheestä johtuvan kuvan epätarkkuuden vuoksi taikka verkkokalvosairauden tai näköratojen poikkeavuuden takia, vauva tai lapsi ei näe ilmeitä.

Puuttuvan näkö tiedon kompensoiminen tunto- ja kuulotiedolla on tyypillistä vaikeasti heikkonäköiselle vauvalle. Tätä tuetaan heikkonäköisten vauvojen varhaiskuntoutuksessa. Lelujen ja tavaroiden tutkiminen suulla ja käsien avulla on tavalista myös pienten, normaalisti kehittyvien vauvojen kehityksessä. Näin saadaan varmistus näkökokemuksen perusteella abstraktin kohteen rakenteesta, se ”käsitetään”, ymmärretään ja siitä muodostuu muistikuva. Vauva tai leikki-ikäinen, jolla näköinformaatio on epäselvää, kehittää kompensoivia aistejaan, koputtaa pintoja kerta toisensa jälkeen ja kuuntelee tarkkaan, helisyyttä tavaroita, joita voi tunnistaa äänen perusteella, ja kuuntelee saranoiden ääniä heiluttaessaan ovia kymmeniä kertoja. Kuulo- ja tuntotieto poikkeavat näkö tiedosta siinä, että

informaation rakenne hahmotuu pienen lapsen mielessä vasta useiden toistojen jälkeen.

Toistavat motoriset käyttäytymistavat ovat siten normaalia oppimista heikkonäköisen lapsen elämässä.

Spesifinen kasvojen ja ilmeiden tunnistamisen häiriö aiheuttaa myös poikkeavan kommunikaatiotilanteen: lapsi joutuu kuuntelemaan tarkasti ja vaikuttaa siksi poikkeavalta, jos katsoja ei tiedä, että kommunikaatiotilanteessa lapsi on toiminnallisesti sokea.

Jos vauvan tai lapsen lähinäkö on huono korjaamattoman kaukotaittoisuuden ja lähelle tarkentamisen heikkouden takia, visuaalinen deprivatio aiheuttaa lapsen kehitykseen vaikuttavan ongelmavyöhdin, joka pitäisi estää varhaisen lähilasikorjauksen avulla. Myös silloin, kun lapsella on tyypillinen autismikirjoon kuuluva oireisto, taittovirheiden korjaaminen on aiheellista, jotta näkeminen on mukavaa sekä lähelle että kauas. Tämä tukee kommunikaatiota ja oppimista. ■

LEA HYVÄRINEN, LKT, kehitysneuropsykologian dosentti
Helsingin yliopisto
ja
kuntoutustieteiden professori h.c.
Dortmundin teknillinen yliopisto,
Saksa